

VÄNSTER-HÖGERSKALAN – DET ENDA SOM ÄR KONSTANT ÄR FÖRÄNDRING, OCH (O)JÄMLIKHET?

RICHARD KARLSSON OCH JESPER LINDQVIST

Sammanfattning

Vänster-högerdimensionen är den viktigaste ideologiska konfliktlinjen i de flesta representativa demokratier i världen, men det finns ännu ingen konsensus om vad vänster-högerkonflikten i grunden handlar om. Den teori med starkast stöd i litteraturen hävdar att acceptans av ojämlikhet är den centrala faktorn som skiljer politiska aktörer till vänster och höger från varandra. Denna teori undersöktes i den nationella SOM-undersökningen 2013 och resultaten indikerade att attityder gentemot jämlikhet korrelerar med individers vänster-högerplaceringar. Men det politiska landskapet har ändrats markant de senaste tio åren. Framför allt har invandrings- och integrationsfrågor blivit allt viktigare, medan ekonomiska frågor om klass spelar mindre roll både i politiken i stort och för vänster-höggerskalan. I detta kapitel undersöker vi därför huruvida attityder till jämlikhet spelar samma roll för vänster-högerplaceringar 2023 som de gjorde 2013. Resultaten visar att sambandet är mycket stabilt. Dessutom har acceptans av ojämlikhet, i linje med teorin, den förväntade relationen med attityder till flyktingpolitik och ökad jämställdhet.

Vad är skillnaden mellan vänster och höger inom politiken? En populär teori påstår att kärnan i vänster-högerdimensionen är skillnader i villighet att ha förståelse för vad som förklarar ojämlikhet (MacIver, 1947, s. 216; Lipset m.fl., 1954; Inglehart, 1990, s. 293; Bobbio, 1996; Lukes, 2003). I linje med denna teori fann Svensson (2014) att attityder mot ojämlikhet hade ett starkt samband med vänster-högerplaceringar i Sverige år 2013. Men det svenska politiska landskapet har förändrats i hög grad sedan dess, vilket kanske bäst exemplifieras med två exempel. Till att börja med, Sverigedemokraternas valframgångar innebär att Sverige numera har ett stort etablerat parti på den yttersta högerkanten (som tagit en signifikant del av arbetarklassen med sig, se Öhberg, 2020), vilken i sin tur har lett till att Centerpartiet rört sig åt vänster för att samarbeta med Socialdemokraterna. Ett annat, relaterat, exempel är att ekonomisk vänster-högerpolitik blivit mindre viktig samtidigt som den kulturella dimensionen, eller GAL–TAN-dimensionen (Grön/Alternativ/Libertarian – Traditionell/Auktoritär/ Nationalistisk), stigit högre upp på den politiska dagordningen (Demker, 2019). Vår fråga är därför om attityder mot ojämlikhet fortfarande har ett starkt samband med vänster-högerplaceringar i det nya politiska landskapet i Sverige?

Vi kan börja med att konstatera att vänster-högerdimensionen fortsatt är den viktigaste ideologiska dimensionen i svensk politik, men också i de flesta representativa demokratier i världen (Huber & Ingelhart, 1995; Noël m.fl., 2021). GAL-TAN-skalan har beskrivits av många som en kompletterande dimension till vänster-högerskalan (till exempel i svensk media, se Stenberg, 2019), men har istället (åtminstone till viss del) integrerats i vänster-högerskalan (Kitschelt & Hellemsans, 1990; Knutsen, 1995; De Vries m.fl., 2013; Demker, 2019). Invandringsattityder korrelerar i ökande utsträckning med vänster-högerskalan, till exempel i Nederländerna (De Vries m.fl., 2013), Sverige (Ahlbom, 2016; Demker, 2019), och i Europa generellt (Hultin-Bäckersten, 2023). Denna utveckling är tydligast bland de yngre (Steiner, 2023). Vänster-högerskalan genomgår helt enkelt en stor förändring i Europa, och Sverige har det senaste decenniet hakat på trenden. Ekonomiska vänster-högerfrågor har blivit mindre viktiga medan andra frågor, framför allt invandring, har blivit viktigare. Tidigare litteratur kan dock inte svara på vad förändringen av det politiska landskapet har betytt för relationen mellan acceptans av ojämlikhet och vänster-högerplaceringar. Detta ger oss ett tillfälle att testa teorin, eftersom den hävdar att sambandet mellan dessa två variabler ska vara detsamma, även när ett politiskt landskap förändras (Bobbio, 1996).

I detta kapitel utvärderar vi därför huruvida acceptans av ojämlikhet fortfarande korrelerar med vänster-högerplaceringar i Sverige och jämför våra resultat med de från 2013. Förändringen av det politiska landskapet de senaste tio åren ger oss också möjlighet att utforska hur acceptans av ojämlikhet och vänster-högerposition korrelerar med nya och gamla politiska sakfrågor som relaterar till specifika ojämlikheter.

Acceptans av ojämlikhet och vänster-högerdimensionen

Det finns ett antal teorier i litteraturen som försöker förklara vad som skiljer vänster från höger inom politiken. I detta kapitel kommer vi att utgå från teorin att vänster och höger har ett specifikt innehåll, nämligen att acceptans av ojämlikhet är den centrala skiljelinjen, men vi väljer även att nämna ett annat perspektiv. Den idén är att begreppen *vänster* och *höger* är ”tomma behållare” (Corbetta m.fl., 2009, s. 625; se också Sani, 1974; Sartori, 1976) som kan vara eller bli associerat med vad som helst. Vänster-högerskalan är en användbar metafor eftersom den bokstavligen beskriver skalor så som vi oftast gestaltar dem, alltså ett streck som går från vänster till höger. Enligt denna teori/idé finns det inte någon essentiell kärna i vad som egentligen utgör eller gör något till ”vänster” eller ”höger” vilket innebär att dessa begrepp kan fyllas med olika innehåll i olika länder och vid olika tidpunkter. Denna teori går inte att testa direkt eftersom den postulerar en avsaknad av samband, alltså likt en nollhypotes. Däremot är det en rimlig förklaring om ingen annan teori håller.

Som sagt väljer vi dock att fokusera på teorin att acceptans av ojämlikhet är den centrala vattendelaren, som har föreslagits av ett antal sociologer, statsvetare, och

filosofier (MacIver, 1947; Lipset m.fl., 1954; Inglehart, 1990; Bobbio, 1996; Lukes, 2003), och starka belägg finns för att teorin håller i representativa demokratier i hela världen (Noël m.fl., 2021; Lindqvist, 2022; Lindqvist, 2023; Lindqvist & Dornschneider-Elkink, 2023; Lindqvist, 2024).

Norberto Bobbio (1996), den mest citerade filosofen på området, menar att vänstern ofta ser det som att människor föds jämlika men att samhället orsakar ojämlikheter. Högern är mer benägen att tvärtom tro att människor föds ojämlika, men att samhället tvingar fram mer jämlikhet. Skillnaden mellan de två sidorna handlar framför allt om synen på ojämlikhet i abstrakta termer, till exempel ojämlikhetens ursprung och hur samhället bör svara på ojämlikhet.

En annan tolkning är att individer till höger ofta värderar andra värden, så som frihet¹ eller trygghet, och därför är mer villiga att acceptera ojämlika utfall. Speciellt i de fall där dessa värden kommer i konflikt i faktisk policy (se till exempel Kerlinger, 1984, s. 37). Likheten här med Bobbios teori är att individer till höger ändå i slutändan är mer villiga att acceptera ojämlikhet.

Andra (Lipset m.fl., 1954; Inglehart, 1990, s. 293) har i stället fokuserat på att högern är mer villig att acceptera ojämlikhet mellan specifika grupper. Konflikter mellan grupperns intressen är grunden som strukturerar politik eftersom politiker och partier då kan mobilisera på gruppens egenintressen, men också mobilisera via en ideologisk konflikt där kärnan är acceptans av ojämlikheten mellan grupperna. Vänstern tenderar att vara mindre villig att acceptera ojämlika utfall mellan olika grupper (att en grupp har det överlag bättre än den andra) än högern, och vänstern är därför mer villig att stödja policy som försöker utjämna dessa ojämlikheter. Detta verkar dock bara bli fallet när en ojämlikhet är viktig nog att politiska aktörer (såsom väljare och politiker) väljer sida på grund av den gruppkonflikten (där en grupp har det bättre än den andra). Alla väljare är dock inte konsekvent för mer jämlika utfall mellan olika grupper (Malka m.fl., 2019), vilket gör att vissa väljare går till vänster när de prioriterar en fråga eller gruppkonflikt, men höger när de prioriterar en annan. Forskning om länder i Europa visar också att när en fråga är mer politiserad eller aktuell på nationell nivå så korrelerar också individuella vänster-högerpositioner bättre med acceptans av ojämlikhet på det området (Lindqvist, 2024), som teoretiserat i tidigare forskning (Inglehart, 1990, s. 293; Joshi, 2021; Lindqvist, 2022).

Detta skulle kunna förklara varför vänster-högerdimensionen verkar ha överlevt övergången från att det politiska samtalet i Sverige var centrerat kring ekonomisk politik, till att i ökad utsträckning handla om andra frågor som exempelvis flyktingpolitik. Både ekonomisk politik och flyktingpolitik handlar nämligen i grunden om att olika grupperns intressen ställs mot varandra, tidigare arbetarklassen gentemot medel-/överklassen, nu invandrare gentemot svenskar. Flyktingfrågan var inte en vänster-högerfråga på 1990-talet (Demker, 2019), men har sedan dess blivit politiserad och mer aktuell på nationell nivå vilket har betytt att både partier och väljare väljer sida i politiken på grund av denna fråga i större utsträckning än

tidigare. I det nya klimatet är vänsterpartier överlag mer positiva till flyktingar än högerpartier (och exakt vad som är fallet i alla andra europeiska länder där flyktingpolitiken blivit en viktig fråga), vilket kunde förutspås av teorin om acceptans av ojämlikhet eftersom flyktingfrågan också handlar om en ojämlikhet.²

Det är gissningsvis så att politiskt aktiva är de som har starkast påverkan på innehållet i vänster-högerskalan eftersom de skapar de alternativ som resten av befolkningen har att välja på (främst i formen av politiska partier, men också som politiska förslag). Antagligen är det så att det är bland dessa som attityder mot ojämlikhet främst separerar de till vänster från de till höger. Vi är dock här intresserade av att ta reda på om generella attityder gentemot (o)jämlikhet separerar vänster- och högerindivider överlag i Sverige. Detta har tidigare undersökts i en SOM-antologi från 2014 där Svensson (2014) operationaliserade Norberto Bobbios (1996) teori och fann att individer som placerade sig till höger i Sverige var tydligt mer villiga att acceptera ojämlikhet än de som placerade sig till vänster. I detta kapitel testar vi samma hypotes tio år senare (H1), och vi testar även huruvida sambandet har varit stabilt trots att det har skett stora förändringar (H2).

H1: Det finns ett samband mellan synen på jämlikhet och placering längs vänster-högerskalan där personer med högre acceptans av ojämlikhet placerar sig till höger och personer med lägre acceptans för ojämlikhet placerar sig till vänster.

H2: Sambandet mellan acceptans av ojämlikhet och vänster-högerplaceringar är stabilt från 2013 till 2023.

Enligt Inglehart (1990, s. 293; se även Lindqvist, 2022) struktureras vänster-högerskalan av olika ojämlikheter i olika länder. I Sverige har framför allt ekonomisk ojämlikhet tidigare varit vägledande, där alltså många väljare och partier valt vänster och höger sida i politiken utifrån deras acceptans av denna ojämlikhet. Det senaste decenniet har invandring blivit en viktigare fråga i svensk politik, och det är mer vanligt nu att väljare och partier väljer sida i politiken utifrån vad de tycker om denna ojämlikhet. Vi tror därför att acceptans av ojämlikhet är associerat med restriktiva attityder till flyktinginvandring, att restriktiva invandringsattityder i sin tur korrelerar med högerplaceringar (på vänster-högerskalan), och att detta samband är starkare idag än 2013 (se H3, H4 och H5).

Bland de kulturella frågor som brukar samlas i en kompletterande dimension till den ekonomiska vänster-högerdimensionen finns också jämställdhet mellan män och kvinnor. Jämställdhet handlar om en tydlig ojämlikhet, den mellan män och kvinnor. Det är därmed enkelt att formulera hypoteser för denna fråga. Denna fråga har dock inte varit lika viktig i svensk politik (för varför politiska aktörer väljer sida) som flyktingfrågan idag eller ekonomisk ojämlikhet tidigare.³ Den klassificeras därför som medelviktig, både 2013 och 2023. Vi vill därmed testa huruvida acceptans av abstrakt ojämlikhet korrelerar med acceptans av ojämställdhet, och huruvida acceptans av ojämställdhet i sin tur korrelerar med högerplaceringar (se H3, H4 och H5).

Till sist vill vi utforska hur attityder gentemot en ojämlikhet som inte är lika framträdande i dagens politik korrelerar med attityder mot abstrakt ojämlikhet och vänster-högerplaceringar, nämligen, attityder mot ojämlikheten mellan stad och land. Denna konflikt involverar två gruppers intressen, där den ena generellt haft det bättre än den andra när det kommer till status, pengar och makt. Denna gruppkonflikt har varit viktig under vissa perioder men är mindre viktig idag för vilken sida politiska aktörer väljer i det politiska landskapet (för båda partier och väljare). Den är inte helt oviktig, och spelade till exempel en viss roll i valet 2022 (Öhrvall, 2022), men är mindre viktig än flyktingfrågan och jämställdhet. Till följd av mindre politisering förväntar vi oss inget specifikt samband mellan attityder mot denna ojämlikhet och generella attityder mot ojämlikhet, eller med vänster-högerplaceringar. Detta eftersom attityder gentemot ojämlikhet endast förväntas vara en del av vänster-högerskalan för de ojämlikheter som är viktiga i det politiska samtalet (Lindqvist, 2022; Joshi, 2021). Vi förväntar oss framför allt ett tydligt samband mellan den viktigaste politiska frågan medan mindre diskuterade frågor har en lägre sannolikhet att samvariera i enlighet med förväntningarna. Vi summerar våra förväntningar i följande hypoteser, samt i tabell 1.

H3: Acceptans av generell ojämlikhet korrelerar med acceptans av specifika ojämlikheter i de fall då den specifika ojämlikheten politiserats.

H4: Sambandets styrka, mellan vänster-höger och sakfråga (som handlar om en ojämlikhet), varierar beroende på grad av frågans politisering och aktualitet.

H5: Sambandet mellan vänster-höger och sakfråga förändras över tid beroende på frågans politisering och aktualitet.

Tabell 1 Förväntningar gällande samband mellan vänster-höger, generell ojämlikhet, specifik ojämlikhet samt förändring av sambandet över tid

Dimension	Sakfråga	Agenda	Korrelation 2023	Korrelationsförändring 2013–2023
Jämlikhetssyn	Ta emot färre flyktingar	Hög	Negativ	-
	Ökad jämställdhet	Medel	Positiv	-
	Ökat stöd till glesbygden	Låg	Ingen	-
Vänster-Höger	Ta emot färre flyktingar	Hög	Positiv	Stor
	Ökad jämställdhet	Medel	Negativ	Medelstor
	Ökat stöd till glesbygden	Låg	Ingen	Ingen

Historisk politisering av de tre specifika ojämlikheterna

De tre politiska förslag som vi i detta kapitel kommer att studera är inställningen till att ta emot färre flyktingar i Sverige, att satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män samt att öka det ekonomiska stödet till glesbygden. Det är frågor som genom den svenska politiska historien haft varierande betydelse för det politiska samtalet och formerandet av det politiska landskapet.

Under tidigt 1990-tal var svenskt flyktingmottagande en viktig politisk fråga och Sverige tog emot ett stort antal flyktingar, inte minst från forna Jugoslavien. Ny Demokrati, ett nytt parti med en restriktiv flyktingpolitik bland sina profilfrågor, tog plats i riksdagen under en mandatperiod. Flyktingfrågan blev återigen högaktuell under 2010-talet, inte minst i och med den så kallade flyktingkrisen då drygt 150 000 människor sökte asyl i Sverige 2015. Frågan kom att dominera det politiska samtalet. Det var också under 2010-talet som Sverigedemokraterna, ett parti som argumenterade för en mer restriktiv flyktingpolitik, tog plats i riksdagen och därefter lockat allt fler väljare. Frågan om integration och immigration var bland de allra vanligaste frågorna då väljarna uppgav vilka frågor som var viktiga då de skulle välja parti i samband med valet 2014, 2018 och 2022. Det var också en av de frågor som väljarna i störst utsträckning kunde ange vilka partier som hade bra respektive dålig politik i samband med valet 2022 (Oscarsson m.fl., 2024).

Jämställdhetsfrågan har en lång historia i Sverige som rymmer såväl kampen för kvinnlig rösträtt under 1900-talets inledning som den så kallade ”andra vågens feminism” under 1960- och 1970-talen. Under senare år har vi sett den tredje vågens feminism under senare delen av 1990-talet då Vänsterpartiet med ett stort fokus på feminism nådde framgångar och fick 11,9 procent av rösterna i valet 1998, samt den fjärde vågens feminism under 2010-talet. Detta var kanske som allra tydligast 2014 då Feministiskt initiativ tog plats i Europaparlamentet och dessutom var nära att komma in i riksdagen med sina 3,1 procent. Även om jämställdhetsfrågan inte avgör väljarnas partival i särskilt stor utsträckning så är det ett område som väljarna anser sig kunna ange vilka partier som har bra respektive dålig politik, vilket tyder på en partipolitisering av frågan (Oscarsson m.fl., 2024).

Glesbygdspolitiken har till skillnad från både flyktingfrågan och jämställdhetsfrågan inte betraktats som en viktig politisk fråga under de senaste decennierna. Man får i själva verket backa tillbaka till 1960- och 1970-talets diskussioner om den s.k. flyttlasspolitiken för att hitta en tid då glesbygdsfrågor var en viktig del av det politiska samtalet. Det var även under denna tid som Centerpartiet hade sina glansdagar då man med en betoning på decentralisering lockade runt en fjärdedel av rösterna såväl i valet 1973 som 1976. Glesbygdsfrågor har sedan dess inte partipolitiserats i någon större utsträckning. Det är generellt sett inte heller ett område där väljarna har en uppfattning om partiernas politik (Oscarsson m.fl., 2024).⁴

Att mäta generell jämlikhetssyn

Att mäta en persons generella jämlikhetssyn är inte någon enkel uppgift och det finns inte något standardiserat frågebatteri för att fånga detta. I den nationella SOM-undersökningen 2013 och 2023 fick svarspersonerna ta ställning till fyra påståenden med syfte att fånga uppfattningen om jämlikhet. Enligt Bobbios teori, som legat till grund för frågornas formulering, så är det andra och det tredje påståendet i tabell 2 att betrakta som vänster-påståenden, medan det första och det fjärde påståendet är att betrakta som högerpåståenden. Svaren på de fyra frågorna har kombinerats till ett additivt index där ett högt värde på indexet förväntas samvariera med en placering till vänster på vänster-högerskalan och ett lågt värde förväntas samvariera med en placering till höger på vänster-högerskalan.^{5,6}

Tabell 2 De skilda uppfattningarna kring människans jämlikhet enligt Bobbio

Aspekt	Vänster	Höger	Påstående
A. Människans natur	Jämlik	Ojämlig	"Det är stora skillnader mellan människor redan från födseln"
B. Samhällets påverkan	Ökad ojämlikhet	Ökad jämlikhet	"Dagens samhälle bidrar till ökade skillnader mellan människor"
C. Ojämlighetens orsak	Socialt konstruerad	Naturlig	"Olikheter mellan människor i dagens samhälle beror i första hand på hur samhället är uppbyggt"
D. Möjlighet att bekämpa ojämlikheten	Möjligt	Omöjligt	"Skillnaderna mellan människor i dagens samhälle kan inte kraftigt minskas, även om man skulle vilja det"

Kommentar: Respondenterna fick svara på frågan om *hur väl följande påståenden stämmer för Sverige* på en skala från 0 till 10, där 0 representerar ett *Helt felaktigt påstående* och 10 representerar ett *Helt riktigt påstående*.

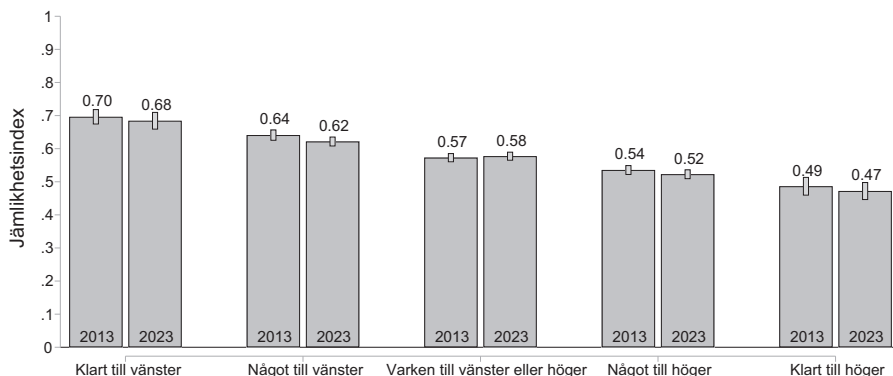
Har jämlikhetssyn fortfarande ett samband med vänster-högerplacering?

Vi inleder med att undersöka huruvida relationen mellan personers jämlikhetssyn och vänster-högerplacering stämmer överens med våra förväntningar om att personer med höga värden på jämlikhetsindexet i högre utsträckning placerar sig till vänster på vänster-högerskalan medan personer med låga värden på jämlikhetsindexet i högre utsträckning placerar sig till höger på vänster-högerskalan. Vidare förväntar vi oss att denna relation är stabil mellan åren 2013–2023.

Vi kan konstatera att det finns en korrelation mellan jämlikhetsindexet och vänster-högerplacering och att denna korrelation är i förväntad riktning (-0,37).⁷ Vidare visar resultaten att denna korrelation är lika stark 2023 som den var 2013, vilket är i enlighet med våra förväntningar.

I figur 1 presenteras medelvärdet på jämlikhetsindexet för de olika positionerna längs vänster-högerskalan 2013 och 2023. Det är ett mycket tydligt mönster som kan identifieras där medelvärdet på jämlikhetsindexet är högre för personer till vänster och lägre för personer till höger, helt i enlighet med förväntningarna.⁸ Det visar sig också att mönstret 2023 är mycket likt det från 2013.

Figur 1 Synen på jämlikhet och vänster-högerplacering, 2013 och 2023 (medelvärde)

Kommentar: Frågan om vänster-högerplacering löd *Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?* Svartalternativen var *Klart till vänster, Något till vänster, Varken till vänster eller höger, Något till höger* samt *Klart till höger*. Jämlikhetsindexet (additivt index) har konstruerats baserat på frågor där svarspersonen fick ta ställning till fyra påståenden som löd *Olikheter mellan människor i dagens samhälle beror i första hand på hur samhället är uppbyggt, Skillnaderna mellan människor i dagens samhälle kan inte kraftigt minskas, även om man skulle vilja det, Det är stora skillnader mellan människor redan från födseln* samt *Dagens samhälle bidrar till ökade skillnader mellan människor*. Svarsskalan sträckte sig från 0 *Helt felaktigt påstående* till 10 *Helt riktigt påstående*. Svaren på det första och fjärde påståendet adderades och svaren på det andra och tredje påståendet subtraherades. I figuren har varje stapel försetts med ett 95 procent konfidenstervall. Antal svarande i de tio grupperna som presenteras i figuren varierar från 123 till 474.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2013 och 2023.

Flyktningmottagande, jämställdhet och stöd till glesbygden – vänster-högerfrågor om ojämlikhet?

Vi har alltså konstaterat att det tycks finnas ett samband mellan synen på jämlikhet och vänster-högerplacering. Nästa fråga som vi ställer oss är om det även finns ett samband mellan jämlikhetssyn och inställning till ett antal politiska sakfrågor. Vår hypotes är att det, i de fall då sakfrågan har varit aktuell och partipolitiserad under de senaste åren, ska finnas ett samband i förväntad riktning och att detta samband ska vara betydande i storlek.

I tabell 3 kan vi för såväl inställningen till svenskt flyktingmottagande som jämställdhet mellan män och kvinnor se en klar korrelation som också är i de förväntade riktningarna. Ett högt värde på jämlikhetsindexet, med andra ord att man anser att människor av naturen är jämlika och att ojämlikhet är skapad av samhället, korrelerar med generösa attityder till flyktingpolitik och en önskan om ökad jämställdhet mellan könen. Ett lågt värde på jämlikhetsindexet, med andra ord att man i högre grad anser att människor av naturen är ojämlika och att det är samhället som strävar efter att skapa jämlikhet, korrelerar med mer restriktiva attityder till flyktingpolitik och en mindre vilja att eftersträva jämställdhet. För frågan om ökade ekonomiska satsningar på glesbygden, en fråga som inte varit särskilt framträdande i den politiska debatten under senare år, ser vi dock inte någon korrelation med jämlikhetssyn.

Tabell 3 Korrelation mellan politiska förslag och vänster-högerplacering respektive jämlikhetssyn, 2013 och 2023 (korrelationskoefficienter)

Sakfråga	Agenda	Korrelation 2013	Korrelation 2023	Differens	
Jämlikhetssyn	Ta emot färre flyktingar	Hög	-0,284	-0,285	+0,001
	Ökad jämställdhet	Medel	+0,187	+0,275	+0,088
	Ökat stöd till glesbygden	Låg	+0,009	+0,085	+0,076
Vänster-Höger	Ta emot färre flyktingar	Hög	+0,265	+0,444	+0,179
	Ökad jämställdhet	Medel	-0,200	-0,332	+0,132
	Ökat stöd till glesbygden	Låg	-0,161	-0,124	-0,037

Kommentar: Frågan om vänster-högerplacering löd *Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?* Svartalternativen var *Klart till vänster, Något till vänster, Varken till vänster eller höger, Något till höger* samt *Klart till höger*. Jämlikhetsindexet (additivt index) har konstruerats baserat på frågor där svarspersonen fick ta ställning till fyra påståenden som löd *Olika mellan människor i dagens samhälle beror i första hand på hur samhället är uppbyggt, Skillnaderna mellan människor i dagens samhälle kan inte kraftigt minskas, även om man skulle vilja det, Det är stora skillnader mellan människor redan från födseln* samt *Dagens samhälle bidrar till ökade skillnader mellan människor*. Svarsskalan sträckte sig från 0 *Helt felaktigt påstående* till 10 *Helt riktigt påstående*. Svaren på det första och fjärde påståendet adderas och svaren på det andra och tredje påståendet subtraheras. Frågan om de politiska förslag som svartalternativen fick ta ställning till var *Vilken är din åsikt om följande förslag? följt av Ta emot färre flyktingar i Sverige, Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män* samt *Öka det ekonomiska stödet till glesbygden*. Svartalternativen var *Mycket bra förslag, Ganska bra förslag, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag*. Svartalternativen har kodats så att låga värden indikerar att man tycker att det är ett dåligt förslag medan höga värden indikerar att man tycker att det är ett bra förslag. Samtliga korrelationer i tabellen är signifikanta (99 procents signifikansnivå). Samtliga samband som presenteras i tabellen står sig även i en regression under kontroll för kön, ålder och utbildningsnivå.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2013 och 2023.

Vi förväntade oss även att korrelationen mellan inställningen till de tre politiska förslagen och vänster-högerplacering (högre värden = längre till höger) skulle vara i rätt riktning (mer acceptans av specifik ojämlikhet = mer höger), och av olika styrka beroende på det politiska förslagets aktualitet. Ju mer omdiskuterad fråga, desto starkare korrelation.

Det visar sig att korrelationen med vänster-högerplacering är i förväntad riktning för alla förslagen. Dessutom är korrelationen som starkast för den sakfråga som varit högst på agendan under de senaste åren, flyktingfrågan (+0,444). Därefter kommer korrelationen med den sakfråga som under lång tid varit viktig, men sällan den helt dominerande frågan, jämställdhet mellan män och kvinnor (-0,332). Slutligen är det den minst debatterade sakfrågan, glesbygdspolitik, som uppvisar allra svagast korrelation med vänster-högerplacering (-0,124).

Avslutningsvis förväntar vi oss att den korrelation som vi identifierat mellan vänster-högerplacering och de politiska sakfrågorna har förändrats över tid beroende på i vilken utsträckning frågan diskuterats. Ju mer diskuterad frågan har varit, desto mer bör korrelationen ha förstärkts under de gångna tio åren genom en ökad sortering av väljare till de olika partierna.

Flyktingfrågan är den fråga som har diskuterats flitigast under perioden mellan 2013 och 2023, och det är dessutom den fråga som mest nyligen varit aktuell. Det är också den fråga som ökat allra mest i korrelation med vänster-högerplacering (ökning med 0,179). Det är med andra ord ett klart tydligare samband mellan inställning i flyktingfrågan och vänster-högerplacering 2023 än vad som var fallet 2013. Det tycks som att tio år av debatt kring flyktingfrågan har inneburit en sammansmältning av vänster-högerdimensionen och flyktingfrågan.

Jämställdhetsfrågan har även den diskuterats under perioden 2013–2023, inte minst i samband med supervalåret 2014. Dock har den inte varit lika dominerande som flyktingfrågan, särskilt inte under de senaste åren. Vi ser att korrelationen visserligen har ökat (ökning med 0,132), men inte lika mycket som för flyktingfrågan.

Glesbygdsfrågan har, som tidigare nämnts, inte varit en stor politisk fråga på åtminstone fyra decennier och således inte heller under den tidsperiod som vi här undersöker närmare, 2013–2023. Vi kan inte identifiera någon signifikant förändring i korrelationen med vänster-högerplacering (en icke signifikant förändring).

Till sist kan vi även notera att vänster-högerplacering och jämlikhetssyn skiljer sig åt vad gäller förändringar över tid. Medan sakfrågornas korrelationer med vänster-högerposition, som vi konstaterat ovan, tycks ha förstärkts genom att frågan diskuterats och politiserats under de senaste åren så kan vi inte se motsvarande förändring gällande korrelation med jämlikhetssyn. Synen på jämlikhet och dess relation till ställningstagande i politiska frågor tycks med andra ord vara betydligt mer stabilt över tid.

Vänster-högerskalan – strukturell förändring med bibehållen kärna

I detta kapitel har vi genomfört en enkel analys av korrelationer mellan syn på jämlikhet och vänster-högerplaceringar. Mer avancerade metoder är nödvändiga i framtida forskning på ämnet, men våra resultat är ändå viktiga för litteraturen. De visar till att börja med att acceptans av ojämlikhet fortfarande har en stark korrelation med vänster-högerplaceringar. Vidare hittar vi att acceptans av ojämlikhet har den förväntade relationen med de ojämlikheter som blivit mer viktiga i dagens politik, framför allt attityder gentemot invandring och jämställdhet. Dessa GAL-TAN-frågor har också fått en starkare korrelation med vänster-högerskalan.

Allt detta tyder på att vänster-högerskalan genomgår en strukturell förändring där nya frågor tar mer plats, men att kärnan – acceptans av ojämlikhet – fortfarande är densamma. Det verkar alltså som att teorin stämmer, vilket skulle ha stora konsekvenser för svensk politik i framtiden. Vi väljer att avsluta detta kapitel med att nämna två potentiella konsekvenser. Till att börja med kan det i framtiden bli enklare att förutspå huruvida ett parti kommer att bli klassificerat som vänster eller höger. Många nya partier hävdar gärna att de varken är vänster eller höger, men med en teori om vad som gör att partier blir vänster eller höger går det alltså att förutsäga var de slutligen kommer att landa.

En annan konsekvens är att GAL-TAN-skalan till stor del kommer att fortsätta absorberas av vänster-högerskalan. Om flyktingpolitik och jämställdhet är viktiga delar av GAL-TAN, och de absorberas av vänster-högerskalan, så är det svårt att se hur GAL-TAN ska kunna utmana vänster-högerskalan. Det verkar därmed som att vänster-högerskalan kommer att strukturera svensk politik även i framtiden.

Noter

- ¹ Det är vanligt att individer till höger bryr sig mer om negativ frihet, alltså avsaknaden av externa fysiska hinder (Carter, 1992, s. 38–39).
- ² Det är värt att nämna i sammanhanget att vi skiljer på flykting- och arbetskraftsinvandring. Flyktinginvandring är den fråga som har hamnat högt på dagordningen det senaste decenniet och som vi undersöker i detta kapitel. Individer till vänster (jämfört med individer till höger) har varit mer skeptiska till arbetskraftsinvandring än till flyktinginvandring, antagligen på grund av att frågan tidigare åtminstone relaterade till klassklyftan.
- ³ Den lägre graden av politisering skulle potentiellt kunna förklaras av att det funnits färre policies som relaterar till jämställdhet och att personer är mer överens i frågan (individualiserad föräldraförsäkring är ett undantag).
- ⁴ Centerpartiet är det enda tydliga undantaget där fler än 4 av 10 i samband med valet 2022 hade en uppfattning om partiets glesbygdspolitik.

- 5 Antal svarspersoner med ett värde på indexet är 1 524 för 2013 och 1 603 för 2023. Indexet sträcker sig från 0 till 1 och medelvärdet var 0,59 år 2013 och 0,58 år 2023. Detta är två separata urval med olika personer med tio års mellanrum. Men i Medborgarpanelen besvarade ett urval på 420 personer de fyra frågorna med tre års mellanrum, såväl våren 2011 som våren 2014. Då en panel med samma individer kunde analyseras visade det sig att jämlikhetssynen, som förväntat, var relativt stabil över tid.
- 6 Ett potentiellt problem med första påståendet i tabell 2 (aspekt A) är att den kan tolkas på två olika sätt. Den första tolkningen, som också är vad den var utformad för att mäta, är att människor är olika redan från födseln och detta kan förklara ojämlika utfall senare i livet (en jämlikhetsivrande person skulle alltså mer sannolikt inte hålla med påståendet). En annan tolkning är att det finns ojämlikheter mellan människor redan från födseln, till exempel att vissa barn växer upp i rikare områden. Denna andra tolkning går alltså åt exakt motsatt håll jämfört med första tolkningen (en jämlikhetsivrande person skulle mer sannolikt hålla med påståendet). Detta skulle kunna förklara varför denna variabel har den lägsta korrelationen med vänster-högerplaceringar av dessa fyra påståenden. Vi använder i vilket fall alla fyra påståenden i detta kapitel för jämlikhetsindexet, men framtida forskning bör ta detta potentiella problem i beaktning.
- 7 Pearsons korrelationskoefficient, som sträcker sig mellan -1 och +1, är ett mått på i vilken utsträckning två variabler samvarierar. Värdet 0 indikerar fullständig avsaknad av samband medan -1 (och +1) indikerar ett perfekt negativt (positivt) samband mellan två variabler.
- 8 Liknande mönster visar sig också om vi uppskattar den förändrade sannolikheten att placera sig på de olika positionerna längs vänster-högerskalan med hjälp av en ordinal logistisk regression (ordered logistic regression), där vänster-högerplacering är den beroende variabeln, jämlikhetsindexet den oberoende, och vi inkluderar kontrollvariabler för kön, ålder och utbildningsnivå i modellen. Resultaten är likartade för 2013 och 2023.

Referenser

- Ahlbom, J. (2016). *En grumlig ideologi?* [Kandidatuppsats, Lunds universitet]. LUP Student Papers.
- Bobbio, N. (1996). *Left and Right – The Significance of a Political Distinction*. The University of Chicago Press.
- Carter, I. (1992). The measurement of pure negative freedom. *Political Studies*, 40(1), 38–50.
- Corbetta, P., Cavazza, N., & Roccato, M. (2009). Between ideology and social representations: Four theses plus (a new) one on the relevance and the meaning of the political left and right. *European Journal of Political Research*, 48(5), 622–641.
- De Vries, C. E., Hakhverdian, A., & Lancee, B. (2013). The dynamics of voters' left/right identification: The role of economic and cultural attitudes. *Political Science Research and Methods*, 1(2), 223–238.
- Demker, M. (2019). Migrationsfrågorna som ideologisk lots: partipolitisering och polarisering. I U. Andersson, B. Rönnerstrand, P. Öhberg & A. Bergström (Red.), *Storm och stiltje*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Huber, J., & Inglehart, R. (1995). Expert interpretations of party space and party locations in 42 societies. *Party politics*, 1(1), 73–111.
- Hultin Bäckerten, O. (2023). *Fractures in the Fabric of Democracy?: Change and Continuity in Public Opinion in Contemporary Europe*. [Doctoral dissertation, Acta Universitatis Upsaliensis]. Uppsala universitet.
- Inglehart, R. (1990). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton University Press.
- Joshi, D. K. (2021). A New Conceptualization of the Political Left and Right: One dimension, multiple domains. *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, 54(3), 534–554.
- Kerlinger, F. (1984). *Liberalism and Conservatism*. L. Erlbaum.
- Kitschelt, H., & Hellemans, S. (1990). The left-right semantics and the new politics cleavage. *Comparative Political Studies*, 23(2), 210–238.
- Knutsen, O. (1995). Value orientations, political conflicts and left-right identification: A comparative study. *European journal of political research*, 28(1), 63–93.
- Lindqvist, J. (2022). *The Inequalities That Divide – A Theory of Left-Right Politics*. [Doktorsavhandling, University College Dublin, School of Politics and International Relations]. <http://hdl.handle.net/10197/13334>
- Lindqvist, J. (2023). An urban myth? Government involvement in the economy and left–right politics. *International Political Science Review*, 1–16. <https://doi.org/10.1177/01925121231158058>
- Lindqvist, J. (2024). Eastern Europe is no exception: acceptance of inequality and left–right politics. *Acta Politica*, 1–19. <https://doi.org/10.1057/s41269-024-00332-y>

- Lindqvist, J., & Dornschneider-Elkink, J. A. (2023). A political Esperanto, or false friends? Left and right in different political contexts. *European Journal of Political Research*, 1–21. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12618>
- Lipset, S. M., Lazarsfeld, P. F., Barton, A. H., & Linz, J. (1954). The psychology of voting: An analysis of political behavior. I G. Lindzey (Red.), *Handbook of social psychology* (s. 1124–1175), Addison-Wesley.
- Lukes, S. (2003). Epilogue: the grand dichotomy of the twentieth century. I T. Ball & R. Bellamy (Red.), *The Cambridge history of twentieth-century political thought* (s. 602–626). Cambridge University Press.
- MacIver, R. M. (1947). *The web of government*. Macmillan Co.
- Noël, A., Thérien, J. P., & Boucher, É. (2021). The political construction of the left-right divide: a comparative perspective. *Journal of Political Ideologies*, 26(3), 317–334.
- Oscarsson, H., Bäckstedt, F., Cederholm Lager, A., Karlsson, R., & Solevid, M. (kommande 2024). *Väljarna och valet 2022*. Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet.
- Ruth, S. P. (2016). Clientelism and the Utility of the Left-Right Dimension in Latin America. *Latin American Politics and Society*, 58(1), 72–97.
- Sani, G. (1974). A test of the least-distance model of voting choice Italy, 1972. *Comparative Political Studies*, 7(2), 193–208.
- Sartori, G. (1976). *Parties And Party Systems*. Cambridge University Press.
- Steiner, N. D. (2023). The shifting issue content of left–Right identification: Cohort differences in Western Europe. *West European Politics*, 1–28.
- Stenberg, E. (2019-02-07). Det blir svårare att välja parti framöver. *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/nyheter/politik/ewa-stenberg-det-bliar-svarare-att-valja-parti-framover/>
- Svensson, R. (2014). Att vara jämlik eller inte vara jämlik – är det frågan? I A. Bergström & H. Oscarsson (Red.), *Mittfåra & marginal*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Öhberg, P. (2020). 10 år med Sverigedemokraterna. I U. Andersson, A. Carlander & P. Öhberg (Red.), *Regntunga skyar*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Öhrvall, R. (2022). ”En klyfta mellan stad och land”. *DEMICOm-rapport nr 51. Snabbtänkt 2.0 22. Reflektioner från valet 2022 av ledande forskare*. Mittuniversitetet.